

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-Matematički fakultet
Geološki odsjek
Mineraloško-petrografski zavod

Klasifikacija minerala Samorodni elementi i sulfidi

Mineralogija (ZOK)

Prof. dr. sc. Nenad Tomašić

Sadržaj

- principi kristalokemijske klasifikacije minerala
- samorodni elementi
- sulfidi
- sulfosoli

Principi klasifikacije minerala

- klasifikacija minerala zasnovana na kemijskom sastavu i kristalnoj strukturi
- minerali su podijeljeni u razrede prema dominantnom anionu ili anionskoj grupi
  - minerali s istom anionskom grupom imaju slična svojstva (npr. karbonati)
  - teže se pojavljivati zajedno u istim geološkim okolišima
- strukturna svojstva osobito su bitna u klasifikaciji minerala
- danas je poznato oko 6000 mineralnih vrsta (ožujak 2024.)

- mineralni razredi su dalje podijeljeni u **kemijske tipove** (prema stehiometrijskim odnosima)
- tipovi se dalje dijele u **grupe** na osnovi strukturnih sličnosti
- mineralne grupe sadrže **mineralne vrste**
- vrste mogu biti podijeljene u **kemijske varijetete** na osnovu modifikatora koji upućuju na prisutnost neobične količine nekog kemijskog konstituenta

Mineralni razredi

1. Samorodni elementi
2. Sulfidi
3. Oksidi i hidroksidi
4. Halogenidi
5. Karbonati
6. Nitrati
7. Jodati
8. Borati
9. Sulfati
10. Fosfati
11. Volframati, molibdati
12. Organski minerali
13. Silikati

Samorodni elementi

Metali

Grupa zlata (zlato, srebro, bakar)

Grupa platine (platina, paladij, platiniridij, iridij, osmij)

Grupa željeza (željezo, kamacit, tenit)

Polumetali

Grupa arsena (arsen, bizmut)

Nemetali

Sumpor, dijamant, grafit

Grupa zlata

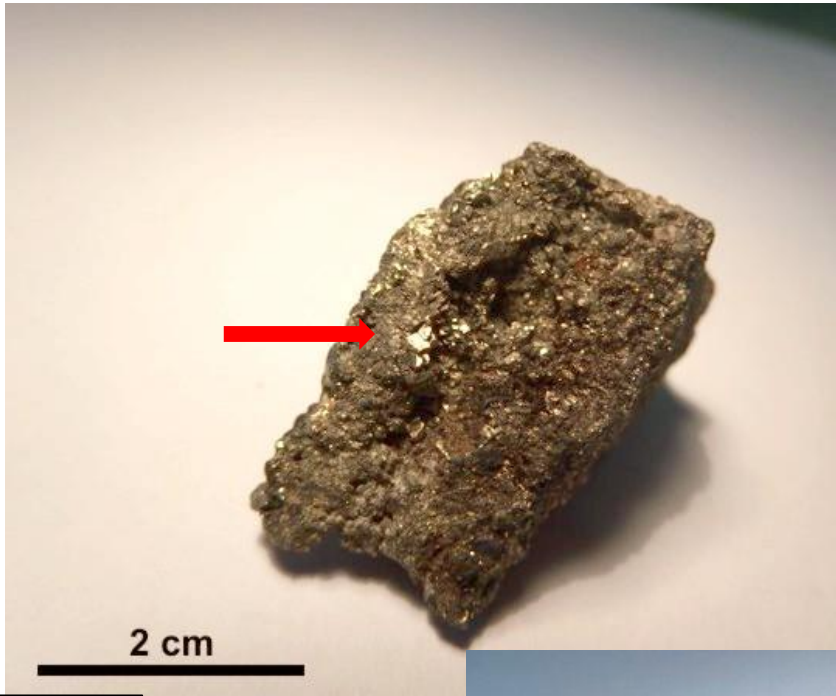
- zlato, srebro, bakar
- dovoljno su inertni za samostalno pojavljivanje u prirodi
- izostrukturalni, FCC (F kubična rešetka), $4/m \bar{3} 2/m$
- potpuna čvrsta otopina između Au i Ag
- djelomična čvrsta otopina između Cu i Au/Ag
- mekani, kovki, izvlače se u žice, mogu se lako rezati
- izvrsni vodiči topline i elektriciteta
- metalnog su sjaja, opaki, oštrog loma

- rijetko pokazuju kristalne plohe (oktaedar, heksaedar, dodekaedar), kristali su deformirani
- česti su dendritični agregati
- tvrdoća $2 \frac{1}{2}$ - 3
- G 19.3 (Au) 10.5 (Ag) 8.9 (Cu)
- nijanse žute (Au), srebrno-bijela (Ag), bakreno-crvena (Cu)

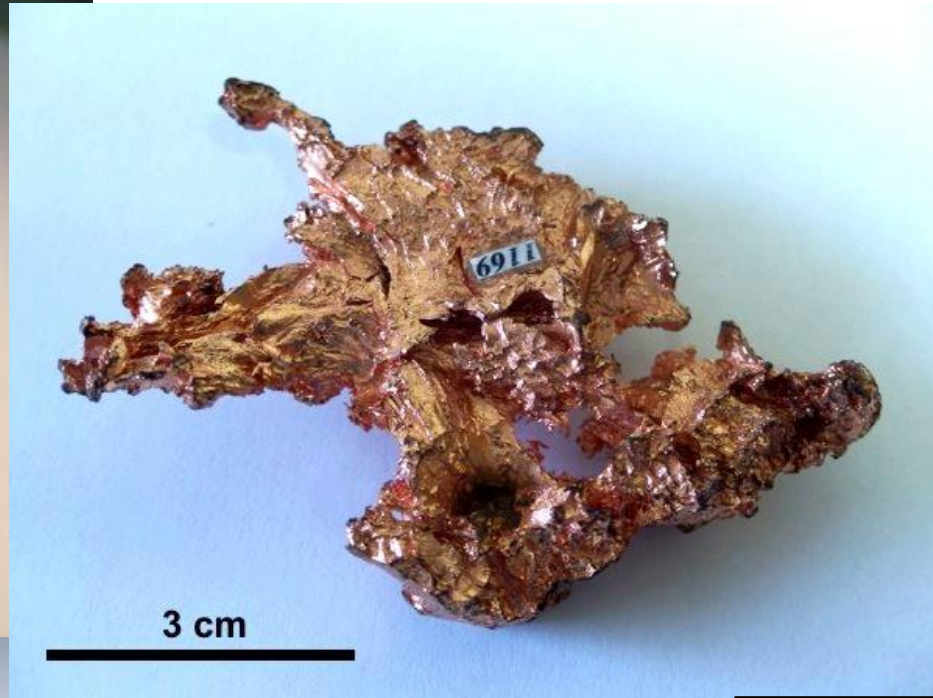
Pojava:

- hidrotermalne zlatno-kvarcne žile, *placer* naslage (Au)
- hidrotermalne žile (Ag)
- oksidizirane žile ležišta bakra s drugim bakrovim mineralima poput kuprita, malahita i azurita (Cu)

zlato

bakar

srebro

Željezo

- kubično, kristali su rijetki, u većim masama, u meteoritima (kamacit i tenit)
- oštrog loma, kovko, izrazito magnetično
- metalnog sjaja, čelično-sivo do crno
- uvijek sadrži nešto Ni:
  - kamacit – 5.5% Ni
  - taenit – 27 – 65% Ni
- željezo je izrazito nestabilno u oksidacijskim uvjetima, pa nastaju oksidi poput hematita i magnetita, te hidroksidi poput goethita

- terestrično željezo smatra se primarnim magmatskim sastojkom ili sekundarnim materijalom koji je nastao redukcijom u ugljikom bogatom materijalu
- kamacit i taenit obično međusobno proraštaju – vidi se tzv. Widmanstätten-ov uzorak na uglačanim i jetkanim površinama meteorita

Widmanstätten-ov obrazac – proraštanje
kamacita i taenita (oktaedritni meteorit)

Sumpor

- rompski (uobičajen u prirodi, ispod 96°C), monoklinski
- piramidski i primatski habitus, masivni, bubrežasti ili zemljasti agregati, korice
- neravan ili školjkast lom, krt
- tvrdoća 1 ½ - 2 ½ , G 2.05
- voštanog sjaja
- žut, uz nečistoće u nijansama žućkasto-zelene, sive ili crvene boje
- proziran do providan
- pojavljuje se uz rubove kratera aktivnih i neaktivnih vulkana (oksidacija H₂S); nastaje i iz sulfata metabolizmom sumpor-reducirajućih bakterija
- u hidrotermalnim žilama oksidacijom sulfida; u sedimentnim stijenama povezanim s gipsom, kalcitom i aragonitom

2 cm

sumpor

Ugljik

- dva polimorfa: dijamant i grafit

Dijamant

- kubičan, oktaedarski kristali (mogu biti i dodekaedarski)
- česti sraslaci po {111}
- savršena kalavost po {111}
- tvrdoća 10, G 3.52
- dijamantnog sjaja (visoka refleksija), nerezani kristali imaju karakteričan masan izgled
- blijedo-žut ili bezbojan, nijanse blijedo-crvene, narančaste, zelene, plave ili smeđe
- **Carbonado** – nekalavi crni dijamant, neproziran

Pojava:

- **kimberliti** – kalijem i volatilima bogate ultrabazične stijene, u cjevastim intruzivnim formacijama (dajkovi); Kimberly, JAR; Australija, Venezuela, Sibir

Kimberlit u Cullinanu (rudnik),
JAR

- aluvijalne naslage (valutice): Indija, Brazil, JAR, Namibija

Grafit

- heksagonski
- masivni kalavi agregati
- tvrdoća 1 ½, H 2,2
- kalavost savršena po {0001}
- lom neravan, lističav
- metaličan do zemljast sjaj
- sivo-crne boje, crt crn

Pojava: niskometamorfne stijene

grafit

dijamant

Sulfidi

- pirit
- galenit
- sfalerit
- halkopirit
- arsenopirit
- cinabarit
- stibnit
- auripigment
- realgar

Pirit, FeS₂

- kubičan $2/m\bar{3}$
- česti idiomorfni kristali (heksaedar (prutan), pentagonski dodekaedar, prodorni sraslaci (željezni križ), također zrnat, masivan
- školjkastog loma, nema kalavost
- tvrdoća 6 – 6 ½ , G 5.02
- blijedo brončano-žut
- metalnog sjaja

Pojavljivanje:

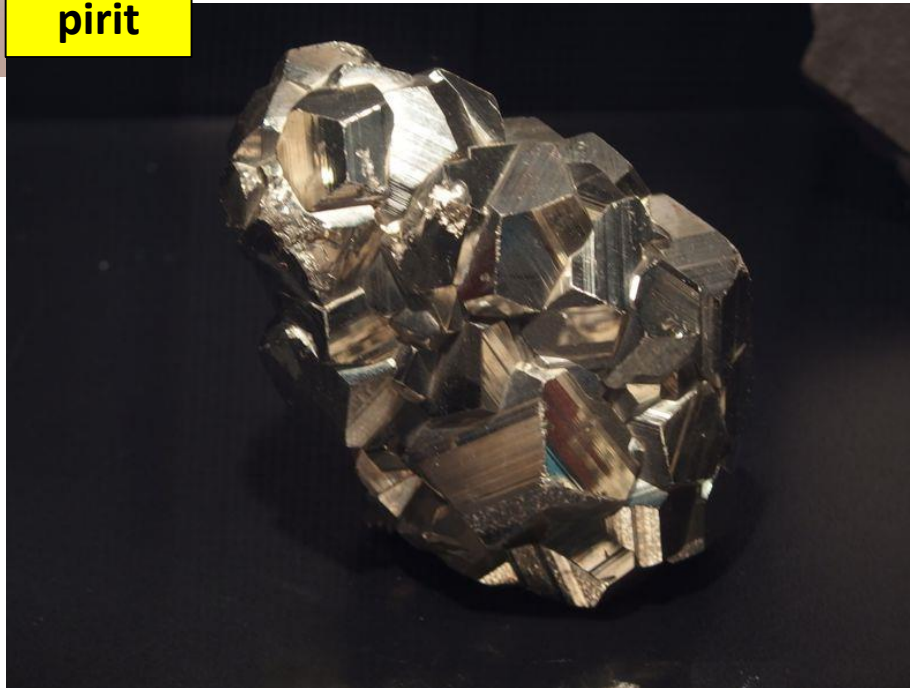
- najčešći sulfidni mineral
- akcesorni mineral u magmatskim stijenama
- kontaktno-metamorfni mineral
- u hidrotermalnim žilama
- u sedimentnim stijenama

Ostali češći Fe-sulfidi: markazit FeS_2

pirhotit Fe_{1-x}S

pirit

Galenit PbS

- kubičan $4/m\bar{3}2/m$
- čest heksaedarski habitus
- kalavost savršena {001}
- H $2\frac{1}{2}$, G 7.4 – 7.6
- olovno-sive boje
- metalnog sjaja

Pojavljivanje: hidrotermalne žile, sadrži manje količine Ag

- uz sfalerit, pirit, halkopirit, kalcit...

galenit

Sfalerit, ZnS

- kubičan $\bar{4}3m$
- tetraedar, dodekaedar, heksaedar, zaobljeni agregati, polisintentski sraslaci, grubo do fino zrnat
- kalavost savršena {110}
- H $3\frac{1}{2}$ - 4, G 3.9 – 4.1
- bezbojan (čist), zelen, žut, smeđ do crn
- crt žut do smeđ
- sjaj smolast do polumetalan, ponekad dijamantan

Pojavljivanje:

- najznačajnija ruda Zn
- u hidrotermalnim žilama
- u zajednici s galenitom, halkopiritom, kalcitom, dolomitom...

sfalerit

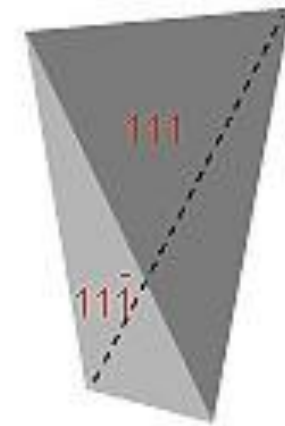

5 cm

Halkoprit, CuFeS_2

- tetragonski $\bar{4}2m$
- disfenoidski habitus, obično masivan
- H $3 \frac{1}{2}$ - 4, G 4.1 – 4.3
- brončano-žut (često nahukan)
- crt zelenkasto-crni
- krt
- sjaj metalan

disfenoid

Pojavljivanje:

- najčešći mineral bakra (bitna bakrova ruda)
- hidrotermalne žile (zajedno s galenitom, sfaleritom i dolomitom kao i pirhotitom)
- u magmatskim i kontaktno metamorfnim stijenama

halkopirit

Arsenopirit, FeAsS

- monoklinski 2/m
- tvrdoća 5-6, G 6,1
- dobra po {101}, slaba po {010}
- neravan lom
- srebrno-bijele do čelično sive boje (svjež); nahuče se žuto pa je sličan piritu
- crni crt
- metalnog sjaja

Pojavljivanje: u hidrotermalni žilama zajedno s ostalim sulfidima

Cinabarit, HgS

- heksagonski, 32
- romboedarski kristali, fino zrnat, masivan, zemljast, u obliku korica
- kalavost savršena $\{10\bar{1}0\}$
- H $2\frac{1}{2}$, G 8.10
- izrazito crvene boje, smeđo-crven (nečist)
- sjaj svijetlo-crven
- sjaj dijamantan (čist) do zemljast (nečist)

Pojavljivanje:

- žile u recentnim vulkanskim stijenama
- vrući izvori
- u zajednici s piritom, stibnitom, bakrovim sulfidima, opalom, kvarcom, baritom, kalcitom, fluoritom

Stibnit, Sb_2S_3

- rompski, $2/m2/m2/m$
- uski prizmatski kristali (prutani), ponekad svinuti, grupe radijalnih kristala, masivan, krupno do fino zrnat
- savršena kalavost $\{010\}$
- H 2, G 4.52 – 4.62
- olovno-siv do crn (isto tako i crt)
- sjaj metalan

Pojavljivanje:

- hidrotermalne žile
- vrući izvori
- pojavljuje se sa Sb mineralima, galenitom, cinabaritom, sfaleritom, realgarom, auripigmentom i zlatom

5 cm

stibnit

Auripigment, As_2S_3

- monoklinski, $2/m$
- pločasti ili kratki prizmatski kristali, obično lističave ili stupičaste mase
- kalavost savršena $\{010\}$
- H $1 \frac{1}{2}$, G 3.49
- limun-žut, crt blijedo-žut
- sjaj voštan do biserast po plohama kalavosti

Pojavljivanje: rijedak mineral, pojavljuje se s realgarom

2 cm

auripigment

Realgar, AsS

- monoklinski 2/m
- kratki prizmatski kristali (prutani), često krupno do fino zrnati ili zemljasti
- kalavost je dobra {010}
- H 1 ½ , G 3.48
- crven do narančast (boja i crt)
- sjaj smolast

Pojavljivanje: u hidrotermalni žilama s Pb, Ag i Au rudama (s auripigmentom i stibnitom), isto tako i kao produkt vulkanske sublimacije

realgar

SULFOSOLI

- velika skupina minerala (oko 100 vrsta)
- As, Sb i Bi igraju ulogu metala u strukturi
- smatraju se dvostrukim sulfidima
- obično se pojavljuju kao manje zastupljeni minerali u hidrotermalnim žilama koji se nalaze u zajednici sa sulfidima

Tetraedrit, $\text{Cu}_{12}\text{Sb}_4\text{S}_{13}$

- kubičan, $\bar{4}3m$
- tetraedarski kristali
- poluškoljkast lom
- H 3 ½ - 4, G 4.98
- čelične do željezno-sive boje
- crt smeđ do crn
- sjaj metalan

Pojavljivanje: hidrotermalne žile, kontaktno metamorfne stijene

tetraedrit